

Nathan Söderblom: Leve det svenska arbetet!

Talare

Nathan Söderblom
Ärkebiskop, nobelpristagare

Omständigheter

Nathan Söderblom framträdde 1897 på det svenska studentmöte som firade Oskar II:s tjugofemårsjubileum som regent. Han adresserar här en spänning mellan studenter och arbetare. Från 1840-talet hade studenterna en politisk storhetstid, och en särskild studentkultur utvecklades. Men mot slutet av seklet framträdde en helt annan grupp med maktanspråk – arbetarna. Info för dem måste studenterna ta ställning: konfrontation, försoning eller öppen upplösning. Söderblom tog på sig rollen som hela folkets talesman, över klassgränserna. Söderbloms tal gjorde djupt intryck och blev mycket beundrat, inte minst som värtalighetsprestation.

Axel Hirsch, miljonärsrsson och nybliven Uppsalastudent 1897, skriver i sina minnen (1953) om tillfället: "Förljande dag blev mötetets höjdpunkt och en oförglömlig upplevelse – utfärden till Skokloster. Fyra fartyg förde studenterna över Ekolns och Skofjärdens solglitrande vatten till C.G. Wrangels och Braharnas vita slott. Ombord på taftfartyget befann sig Upplands regementes musikkaör och på bryggan stod också studentmötets förträfflige övermarskalk. [...] Musikens toner hade lockat fram viftande och hurrande skaror längs stranderna. [...] Sedan vi sett så mycket som tiden medgav av slottets praktfulla rum och samlingar serverades middag för 900 studenter i slottets äldriga lindalle. Sedan dracks kaffe och punsch på planen framför slottstrappan. [...] En ung, ljus gestalt trädde fram på slottets trappa och började tala. Hans anförande ingick icke i det i detalj utarbetade programmet. Därför blev hans uppträdande en sensation." Axel Hirsch blev så tagen av talet att han beslöt att ägna sitt liv åt folkbildning och socialt arbete. För honom och många andra erbjöd Nathan Söderbloms hållning en utväg ur ett socialt dilemma.

Söderblom håller ett lovtal till det svenska arbetet. Det är det gemensamma arbetet för Sverige som ska upplova de farliga klassmotsättningarna. Men det drojer till slutet av talet innan karaktären av lovtal blir tydlig. Söderblom utnyttjar skickligt fördröjningen som retoriskt grepp: först drojer han länge med att uttryckligen nämna vem talets hotande honom är, sedan drojer det innan man förstår att det förenande arbetet är talets föremål.

Söderblom bygger också sitt tal på antiteser: arbetare kontra studenter, fruktan för arbetarklassen kontra hoppet om gemensamt arbete, dagdrivarliv kontra arbete. Först placerar den från intet uppdykande talaren en språnngladdning i den högsta ända idyllen på Skoklosters gårdsplan genom att måla upp arbetaren som något så samtidigt frammande och hotande som möjligt: "en stor, mörk gestalt" som slår sin skugga över hela studentvärlden. Här är klassmotsättningarna nakna och farliga. Mitt i talet vänder Söderblom emellertid motsättningen till frågan om att ta allvarligt på sina uppgifter eller ej. Väändningen blir möjlig genom en omtolkning av en käänd liknelse. Nu kan de 900 studenterna känna att de står på rätt sida, tillsammans med arbetare av den rätta sorten. Man kan lägga märke till hur begreppen arbete och adel ges nya innebörder i talets senare del; den som vill kan för övrigt finna en parallell här till lantmarskalken Lagerbielkes ord vid ständsriksdagens upplovsning.

Tillsammans med de äldriga böjningsformerna: "Sågen I honom?", de retoriska frågorna, de många parallellismerna; "Vad ha de tänkt", "Vad ha de tänkt", "Vi vilja icke", "vi vilja icke", och de bibliska ordvalen; "dagsverke", "vederkvickelse", "trägen id", gör kanske effektsökeriet och det rätt intetsägande budskapet ett tomt och bombastiskt intryck idag. Men Söderblom slår inte bara en brygga mellan klasserna utan också mellan en redan då antikverad punschpatriotism och en socialt orienterad nationalromantik. Vi kan finna många likheter i t.ex. Heidenstams eller Ellen Keys framträdanden kring 1900.

Svenske studenter! Sågen I honom? Han uppenbarade sig för mig i går, liksom vi vanligen se honom på avstånd, formlös, halvt utan konturer, spöklikt förstora. Kamrater, vi känna honom icke. Men då och då i vår vederkvickelse och i vårt arbete förnimma vi honom; och det stannar av denna uppenbarelse kvar en obestämd känsla av obehag, som vi ville stöta bort ifrån vår närhet, i

synnerhet från våra festliga samkväm. Sågen I honom? Det var i Botaniska trädgården i går. Växthusets dekorativa framsida var starkt belyst av eldarna, och under de vackra talen, under de ståtliga saluterna av våra smattrande hurrarop såg jag en stor, mörk gestalt, en skugga gång efter annan gå förbi tyst, högt uppe på väggen, över sångarnes huvuden och bakom talarnes ungdomliga röster. Jag kände igen honom, jag hade sett honom, när jag ställde mina steg till Botaniska trädgården. Från Nedre Slottsgatan såg jag en tyst skara av murbruksbestänkta arbetare, som kommo trötta ifrån sitt långa dagsverke. Och jag frågade mig: Vad tänkte de, när de gingo utför Drottninggatan, halvt besvärade över att störa den vackra tavlan, när de sågo gasramperna och de ungdomligt glada skarorna, när de sågo denna vita mössa, som enligt ord i vår studentmarsch kunde kallas sorgfrihetens tecken? Vad ha de tänkt under denna strålande, skimrande festvecka? Vad ha de tänkt, dessa som stå under strecket – jag menar icke något politiskt streck, men det streck, som skiljer oss, vårt folks söndagsbarn, från dem, de vanlottade, som känna de andliga och lekamliga gästabuden endast genom de avundsjuka blickar, som de från mörkret sända genom de ofta ljugande glasrutorna in i festens sal? Vad tänka de? Kanske detsamma som arbetsmyran, när hon i skumrasket mellan ljungen ser fjärilns vingar stråla i solskenet? Vi veta, att hon bedrager sig, om hon tror, att fjärilen ingenting annat har att göra än att njuta sitt sorgfria väsen. Fjärilen har sitt viktiga värv i naturens hushållning. Vi veta, att under den vita mössan stundom bor hårda bekymmer, att den icke blott är sorgfrihetens symbol, utan för oss även den ungdomliga pliktkänslans adelstecken. Vi veta, att i dess jublande, ungdomsglada skaror finns många, som i tung möda, i trägen id och manlig oförskräckthet i pliktens uppfyllande icke giva någon efter av kroppsarbetets söner. Vi vilja icke strypa ungdomsglädjen. Vi vilja icke förfula ungdomlighetens anlete genom trumpenhetens kapson. Vi vilja icke medelst andlig asketism skapa en konstlad allvarlighet i stället för sinnets sanna allvar, som gärna trives under den leende ytan, och ett frimodigt väsen. Vi vilja ingenting av allt detta. Och dock, kamrater – ty så vågar jag kalla eder, fastän icke längre i egentlig mening student – har jag velat använda detta tillfälle, då blomman av Sveriges ungdom är här församlad, till att ställa eder inför bilden av vår broder, kroppsarbetaren, vare sig han bor i staden eller på landet. Jag vill säga: Vi känna honom för litet, icke för att uppmana mig eller eder att använda någon tillgjord fraternisering för att komma honom nära. Vi måste känna och akta hans arbetssätt och älska honom själv. Därför begär jag av eder icke allenast ett kraftigt, fyrfaldigt leve eller en uppflammande, ädel stämning, utan påminner eder, att våra glädjefester och vederkvickelser icke hava någon fast och varaktig grund, om de icke bygga på

det ärliga och trogna arbetet, om vi icke, när festveckan blir för lång, längta tillbaka till vardagsarbetet, liksom till vårt hem. Därför begär jag av eder känslan av solidaritet med alla dem, som arbeta med armar eller huvud i vårt svenska land. Och det leve, jag utbringar, gäller vårt lands rätta adel, som bär dagens tunga och hetta i armarnas eller huvudets arbete. Leve det svenska arbetet! Och må vi i detta vårt jublande och kraftiga leve lägga vår ungdomliga hänförelses föresats att fylla envar sin plats i detsamma! Leve det svenska arbetet! Leve det!

Taggar

1890-tal, 1897, Kungahuset, Lovtal, Man, Predikan, Svenska kyrkan

URI

<https://www.svenskatal.se/tale/nathan-soderblom-leve-det-svenska-arbetet>